

Constant: 'Gewoon maar bezig blijven met 't een en ander'

Overreden hond, 1977.

Het bondgenootschap van Casanova met de moraal, 1975. „... overeenkomstig Casanova's waarneming”.

Op niveau een derde kunstleven ingaan, terwijl de twee voorafgaande al heel belangrijk waren, — dat is natuurlijk niet niks. Dat gaat op voor Constant (Nieuwenhuys) die het op dit moment laat zien in drie tentoonstellingen tegelijk in Amsterdam. Een overzicht van grafiek van 1946 tot 1976 bij de Printshop (tot 26 april), recente aquarellen en tekeningen bij Collection d'Art (tot 27 april) en als klapstuk de tweeëntwintig schilderijen uit de laatste acht jaar in de erezaal van het Stedelijk (tot en met 7 mei).

door Lily van Ginneken

Die laatste schilderijen zijn verrijkt en glad geschilderd, er is geraffineerd met kleur omgegaan, als email glanst het uit de lagen op, terwijl de figuratieve voorstellingen, die zijn opgesteld in perfect geësceneerde ruimtes, verwijzen naar de Europese historische literatuur. Is Constant met deze bourgeois-aanpak zijn marxistisch geloof afgevalven?

Iemand die in voorbije jaren juist ook theoretisch zijn nek heeft uitgestoken en zijn sociaal-kritische standpunten heeft geformuleerd, zal wel vaker met zijn verleden lastiggevallen worden. Constant was vlak na de oorlog een van de eerste Nederlandse Experimentelen die later overgingen in de internationale Cobrabeweging. In 1948 schreef Constant in zijn bekend geworden manifest: „Na de macht van keizers en pausen te hebben verheerlijkt en hun aanzien te hebben begunstigd, heeft de westerse kunst zich dienstbaar gemaakt aan de nieuwe machthebber, de bourgeoisie, en is zij geworden tot een instrument ter verheerlijking van de burgerlijke idealen. Thans, nu deze idealen door het verdwijnen van hun economische voorwaarde een fictie zijn geworden, breekt een nieuwe periode aan, waarin het gehele culturele netwerk van conventies zijn betekenis gaat verliezen en uit de primairste bron van het leven een nieuwe vrijheid zal kunnen worden gewonnen.”

Het ging hem er toen om dat „het activeren van de scheppingsdrang” de voornaamste taak van de kunst werd en dat ook het publiek bij dat proces betrokken werd.

Constant zelf maakte in die periode bewust anti-esthetisch werk. Heel indringend en krachtig is bijvoorbeeld de serie litho's van „acht maal de oorlog” die hij in 1951 in Parijs maakte. Er zitten wat Guernica-achtige elementen in, zo als bij de Printshop nu te zien is. Net als bij Picasso, is er intense woede over het oorlogsgevoel dat burgers overkomt.

Nadat de Cobragroep uit elkaar was gevallen, is Constant op een eigen lijn doorgeslagen. Het vrijmaken van de creativiteit bij het grote publiek dat interesseerde hem. Hij voor-

zag, als gevolg van de zich steeds meer ontwikkelende techniek, dat er in de toekomst steeds meer mensen zouden overschieten bij het arbeidsproces. Op dat moment zou die mens een „homo ludens”, een spelende mens moeten kunnen worden en daarvoor moest een omgeving ontworpen worden. Vanaf 1956 ontwikkelde Constant zijn visie op de stad van de toekomst, een utopie die de naam kreeg New Babylon. Hij heeft eens uitgelegd hoe hij aan die naam kwam: „Jeruzalem of Zion is verweven met een bepaalde ideologie, met de joodse godsdienst, nauw verweven met een godsdienstig ideaal. Babylon was daaraan tegenovergesteld. Het was de schreeuwerige stad, de stad van de zonde, tegenover het Jeruzalem van de Bijbel. Zo is die naam eigenlijk ontstaan. Ik, die katholiek opgevoed ben.”

Zijn New Babylon zou alleen maar gerealiseerd kunnen worden als de maatschappij zou veranderen; en wel in marxistische zin. Dan zou de kunst ook niet meer nodig zijn en als zoiets aparts functioneren als ze nu doet. Bijna twintig jaar heeft Constant zich aan de uitwerking van dit project gewijd. In tekeningen, plattegronden, schilderijen, maquettes en objecten droeg hij zijn plannen uit. Hij hield lezingen, gaf colleges, schreef artikelen en onderhield contacten met architecten. Even had hij de hoop dat er werkelijk iets van terecht zou kunnen komen, toen de Provo-beweging zijn ideeën overnam, hoewel hij die nooit als reëel uitvoerbaar had beschouwd.

„Ik heb een alternatief plan ontworpen voor wat er nu op het ogenblik aan de gang is, alleen om een bres te slaan in de hele starre reeks vooroordelen waarop de planologie gebaseerd is. Gebouwen worden niet gemaakt om mensen in te laten wonen, maar om winst te maken. Amsterdam bij voorbeeld. De stad wordt groter en er wonen toch minder mensen. Allemaal grote lege gebouwen, alleen maar papierherbergen. Banken, kantoren; je hoeft niet te denken aan een andere vorm, een alternatieve planologie, zolang de economische structuur blijft zoals ie is. Eerst moet er een einde komen aan de huidige structuur van de kapitalistische maatschappij. Er moet een sociale revolutie komen. Of die vorm van New Babylon zo uitgevoerd zal worden, valt te betwijfelen, maar dat hoeft ook helemaal niet. New Babylon is een model, dat moet prikkelen tot denken en tot het maken van andere plannen. Het is het begin van een ontwikkeling. Ik denk niet: over vijftig jaar gaan ze het wel bouwen”. Dit zei hij eind 1974 in een interview toen hij zijn project na de grote overzichtstentoonstelling in het Haags Gemeentemuseum als afgerond beschouwde.

Hierna kon hij theoretisch drie dingen gaan doen. Ophouden, wat het meest voor de hand lag, doorgaan met New Babylon, hetgeen herhalingen met zich mee zou brengen, of, zoals hij zegt in een gesprek met Fanny Kelk, dat is afgedrukt in de

De bekering van Venus, 1975.

Stedelijk Museum-catalogus: „Gewoon bezig blijven met het een en ander. En dat is inderdaad gewoone. Aanvankelijk aquarellen en tekeningen, toen steeds meer schilderijen. Constant is vankelijk op het thema New Babylon gericht, maar ondanks mezelf, min of meer onbewust, zijn daar langzaam allerlei elementen binnengekomen die ik toch altijd ben blijven gebruiken: gebeurtenissen of happenings, die binnen de wereld van New Babylon plaatsvinden.”

En ook in dit gesprek de verandering naar zijn verleden, zijn uitspraken waar hij eigenlijk niet voor al opgehangen wil worden. Ik heb het dat ik mij mijn hele leven heb bezig tegen de trend van de tijd — de trend is in de veertig jaar — Constant schildert nogal eens veranderende oogenblik is de trend ontzettend marxistisch; alle onderzoekingen van zuiver formele aard. Een werk is vandaag, in tegenstelling tot de tijd van New Babylon, bij definitie inhoudsloos. En daar tegenin willen gaan, vooral nu we weer eens ben gaan verdere vroegere schilderskunst en gesprekken wat een verarming doet kent.”

En hij geeft aan dat hij nogal staat achter wat hij vroeger gezegd heeft, namelijk dat het een nutteloos is om naar een formele vernieuwing van de kunst te streven. „Ik wil helemaal geen nieuwe kunstvorm. Maar de tijd is anders nog niet rijp voor de cultuur die we toen in het veld dachten te zien doemen (-). Ik dat ik op het ogenblik bezig ben met wat ik m'n leven gedaan heb brengen en te consolideren

stant: 'Gewoon maar bezig en met 't een en ander'

van Casanova met de moraal, 1975. „... overeen-
aarneming”.

Op niveau een derde kunst-
leven ingaan, terwijl de twee
voorafgaande al heel belang-
rijk waren, — dat is natuur-
lijk niet niks. Dat gaat op voor
Constant (Nieuwenhuys) die
het op dit moment laat zien in
drie tentoonstellingen tegelijk
in Amsterdam. Een overzicht
van grafiek van 1946 tot 1976
bij de Printshop (tot 26 april),
recente aquarellen en teken-
ingen bij Collection d'Art
(tot 27 april) en als klapstuk
de tweeëntwintig schilderijen
uit de laatste acht jaar in de
erezaal van het Stedelijk (tot
en met 7 mei).

door Lily van Ginneken

Die laatste schilderijen zijn ver-
fijnd en glad geschilderd, er is gera-
fineerd met kleur omgegaan, als
email glanst het uit de lagen op, ter-
wijl de figuratieve voorstellingen, die
zijn opgesteld in perfect geësceneer-
de ruimtes, verwijzen naar de Euro-
pese historische literatuur. Is Con-
stant met deze bourgeois-aanpak zijn
marxistisch geloof afgevalen?

Iemand die in voorbije jaren juist
ook theoretisch zijn nek heeft uitge-
stoken en zijn sociaal-kritische stand-
punten heeft geformuleerd, zal wel
vaker met zijn verleden lastiggeval-
len worden. Constant was vlak na de
oorlog een van de eerste Nederlandse
Experimentelen die later overgingen
in de internationale Cobrabeweging.
In 1948 schreef Constant in zijn be-
kend geworden manifest: „Na de
macht van keizers en pausen te heb-
ben verheerlijkt en hun aanzien te
hebben begunstigd, heeft de westerse
kunst zich dienstbaar gemaakt aan
de nieuwe machthebber, de bourgeoisie,
en is zij geworden tot een instru-
ment ter verheerlijking van de burgerlij-
ke idealen. Thans, nu deze idealen
door het verdwijnen van hun econo-
mische voorwaarde een fictie zijn ge-
worden, breekt een nieuwe periode
aan, waarin het gehele culturele net-
werk van conventies zijn betekenis
gaat verliezen en uit de primairste
bron van het leven een nieuwe vrij-
heid zal kunnen worden gewonnen.”

Het ging hem er toen om dat „het
activeren van de scheppingsdrang”
de voornaamste taak van de kunst
werd en dat ook het publiek bij dat
proces betrokken werd.

Constant zelf maakte in die periode
bewust anti-esthetisch werk. Heel in-
dringend en krachtig is bijvoorbeeld
de serie litho's van „acht maal de
oorlog” die hij in 1951 in Parijs maak-
te. Er zitten wat Guernica-achtige ele-
menten in, zo als bij de Printshop nu
te zien is. Net als bij Picasso, is er
intense woede over het oorlogsgeweld
dat burgers overkomt.

Nadat de Cobragroep uit elkaar
was gevallen, is Constant op een eigen
lijn doorgegaan. Het vrijmaken
van de creativiteit bij het grote pub-
liek dat interesseerde hem. Hij voor-

zag, als gevolg van de zich steeds
meer ontwikkelende techniek, dat er
in de toekomst steeds meer mensen
zouden overschieten bij het arbeids-
proces. Op dat moment zou die mens
een „homo ludens”, een spelende
mens moeten kunnen worden en
daarvoor moest een omgeving ont-
worpen worden. Vanaf 1956 ontwik-
kelde Constant zijn visie op de stad
van de toekomst, een utopie die de
naam kreeg New Babylon. Hij heeft
eens uitgelegd hoe hij aan die naam
kwam: „Jeruzalem of Zion is verwe-
ven met een bepaalde ideologie, met
de joodse godsdienst, nauw verweven
met een godsdienstig ideaal. Babylon
was daaraan tegenovergesteld. Het
was de schreeuwerige stad, de stad
van de zonde, tegenover het Jeruza-
lem van de Bijbel. Zo is die naam
eigenlijk ontstaan. Ik, die katholiek
opgevoed ben.”

Zijn New Babylon zou alleen maar
gerealiseerd kunnen worden als de
maatschappij zou veranderen; en wel
in marxistische zin. Dan zou de kunst
ook niet meer nodig zijn en als zoiets
aparts functioneren als ze nu doet.
Bijna twintig jaar heeft Constant zich
aan de uitwerking van dit project
gewijd. In tekeningen, plattegronden,
schilderijen, maquettes en objecten
droeg hij zijn plannen uit. Hij hield
lezingen, gaf colleges, schreef artike-
len en onderhield contacten met ar-
chitecten. Even had hij de hoop dat er
werkelijk iets van terecht zou kunnen
komen, toen de Provo-beweging zijn
ideeën overnam, hoewel hij die nooit
als reëel uitvoerbaar had beschouwd.

„Ik heb een alternatief plan ont-
worpen voor wat er nu op het ogen-
blik aan de gang is, alleen om een
bres te slaan in de hele starre reeks
vooroordelen waarop de planologie
gebaseerd is. Gebouwen worden niet
gemaakt om mensen in te laten wó-
nen, maar om winst te maken. Am-
sterdam bij voorbeeld. De stad wordt
groter en er wonen toch minder men-
sen. Allemaal grote lege gebouwen,
alleen maar papierherbergen. Ban-
ken, kantoren; je hoeft niet te denken
aan een andere vorm, een alternatie-
ve planologie, zolang de economische
structuur blijft zoals ie is. Eerst moet
er een einde komen aan de huidige
structuur van de kapitalistische
maatschappij. Er moet een sociale
revolutie komen. Of die vorm van
New Babylon zo uitgevoerd zal wor-
den, valt te betwijfelen, maar dat
hoeft ook helemaal niet. New Baby-
lon is een model, dat moet prikkelen
tot denken en tot het maken van
andere plannen. Het is het begin van
een ontwikkeling. Ik denk niet: over
vijftig jaar gaan ze het wel bouwen”.
Dit zei hij eind 1974 in een interview
toen hij zijn project na de grote over-
zichtstentoonstelling in het Haags
Gemeentemuseum als afgerond be-
schouwde.

Hierna kon hij theoretisch drie din-
gen gaan doen. Ophouden, wat het
meest voor de hand lag, doorgaan
met New Babylon, hetgeen herhalin-
gen met zich mee zou brengen, of,
zoals hij zegt in een gesprek met
Fanny Kelk, dat is afgedrukt in de

De bekering van Venus, allegorie, 1977: „Een orgie is in volle gang...”

Stedelijk Museum-catalogus: „Ge-
woon bezig blijven met het een of
ander. En dat is inderdaad gebeurd.
Aanvankelijk aquarellen en etsen en
toen steeds meer schilderijen, aan-
vankelijk op het thema New Babylon,
maar ondanks mezelf, min of meer
onbewust, zijn daar langzamerhand
allerlei elementen binnengeslopen,
die ik toch altijd ben blijven zien als
gebeurtenissen of happenings die
binnen de wereld van New Babylon
plaatsvinden.”

En ook in dit gesprek de verwijzing
naar zijn verleden, zijn uitspraken,
waar hij eigenlijk niet voor altijd aan
opgehangen wil worden. „Ik geloof
dat ik mij mijn hele leven heb afgezet
tegen de trend van de tijd — en die
trend is in de veertig jaar dat ik
schilder nogal eens veranderd. Op dit
ogenblik is de trend ontzettend for-
malistisch; alle onderzoeken zijn
van zuiver formele aard. Een kunst-
werk is vandaag, in tegenstelling tot
de tijd van New Babylon, bijna per
definitie inhoudsloos. En daar heb ik
tegenin willen gaan, vooral nadat ik
me weer eens ben gaan verdiepen in
vroegere schilderskunst en ging be-
seffen wat een verarming dat bete-
kent.”

En hij geeft aan dat hij nog steeds
staat achter wat hij vroeger eens ge-
zegd heeft, namelijk dat het zinloos
nutteloos is om naar een zuiver
formele vernieuwing van de kunst te
streven. „Ik wil helemaal geen nieu-
we kunstvorm. Maar de tijd is inmid-
dels nog niet rijp voor de collectieve
cultuur die we toen in het verscheid
dachten te zien doemen (-). Ik geloof
dat ik op het ogenblik bezig ben alles
wat ik m'n leven gedaan heb samen te
brengen en te consolideren tot iets

van een hogere orde. Cobra zowel als
New Babylon zitten ook in deze schil-
derijen”.

Het merendeel van de schilderijen
op de tentoonstelling heeft daar in-
derdaad nog duidelijk mee te maken.
Labyrintachtige bouwsels, met al of
niet doorzichtige schotten en ladders,
geheel zilver geschilderd, of in war-
me oranje en gele tinten, staan nog
dicht bij New Babylon. Gaandeweg
worden die ruimtes in zijn schilderij-
en overzichtelijker. Met schotten hier
en daar, weet hij een enorme diepte
in zijn doeken te krijgen, of wijde
vlaktes oplopend naar een hoge hori-
zon. Daarin figureren toevallige ver-
vlekken als onduidelijke individuen,
die meestal iets macabers is overko-
men. Een rode bloederige vlek bij de
entree van een weids labyrint, sugge-
reert alsof het onmogelijk is die spel-
ruimte binnen te gaan. Veel van deze
schilderijen benadrukken de onher-
bergzame kanten van het leven.

In die vijf recente schilderijen
wordt dat macabere overspeeld in
elegante en verfijnde voorstellingen.
Hier etaleert Constant zijn intellectu-
ele bagage, zijn kennis van de Euro-
pese cultuur, die hij al lezend en
reizend heeft opgedaan.

De schilderijen zoals De liefdesver-
klaring van Cyrano, 1976 en De beke-
ring van Venus, allegorie 1977, lijken
door de aankleding, de plaatsing van
de figuren en het theatrale dat er
vanuit gaat, op een soort geschilder-
de opera's.

Je kan op het gezicht van de kleu-
rencompositie genieten, of van de be-
kwame klassieke manier van schilde-
ren, maar van de voorstelling begrijp

je pas iets als je Constants iconografi-
sche verklaring gelezen hebt, die in
de catalogus is afgedrukt (en hopelijk
ook op de tentoonstelling zelf terecht
zal komen). Constant gebruikt de ge-
gevens uit het culturele verleden, uit
de kunstgeschiedenis, de literatuur,
de mythologie en de bijbel, om ze
naar zijn smaak te hergroeperen. Met
de aan hun toegeschreven eigen-
schappen, die hij bekend veronder-
stelt, brengt hij zijn personages in een
nieuwe samenhang, met de bedoeling
er daardoor een zeggingskracht aan
toe te voegen, bijna een moraal, die
ook op vandaag van toepassing is.

Zo beschrijft hij De bekering van
Venus als volgt: „Een orgie is in volle
gang. Centraal in het schilderij ligt
een zwijn voor een rijkbeladen tafel.
Geheel rechts, in witte avondjapon,
staat Venus in gezelschap van Or-
pheus die op de gitaar speelt. Bege-
leid door diens spel voert Salomé een
striptease uit, naast haar zien we,
hoog opgericht, Mefistofeles de cere-
moniemeester. De blik van Venus is
echter niet op hem gericht maar op
de gestalte van een naakte gemarteld
gevangene, uiterst links, die zo-
juist is binnengebracht. Zij staat op
het punt om spelbreekster te worden.
Mefistofeles kijkt dreigend en Or-
pheus werpt een waarschuwend
blik op haar. Een angstige Maria
Magdalena wordt door een monnik
behoedzaam weggeleid. Maar op de
achtergrond verschijnt een opdrin-
gende menigte die het feest zal ver-
storen.”

Het lijkt alsof de huidige tijd Con-
stant zo leeg voorkomt, dat hij een
dergelijk bouwsel van cultureel ver-
leden nodig vindt om dat duidelijk te
maken.